

Кучерявенко В. С.

Київський університет інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»

СТАНДАРТИ ЖУРНАЛІСТИКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ БОРОТЬБИ З ІНФОРМАЦІЙНИМИ МАНІПУЛЯЦІЯМИ

Стаття присвячена дослідженню сутності журналістських стандартів, а також впливу стандартів журналістики на якість медійного контенту та протидію інформаційним викривленням. В межах статті розглянуто основні професійні стандарти журналістики, зокрема стандарт балансу думок і точок зору, достовірності та точності, відокремлення фактів від коментарів, а також стандарт повноти інформації та оперативності її поширення.

Особлива увага приділена стандарту балансу думок і точок зору як способу забезпечення збалансованості, об'єктивності матеріалів медіа та зменшення ризику маніпуляцій шляхом вибіркового висвітлення позицій сторін конфлікту.

Також розглянуто виклики пов'язані з дотриманням стандарту достовірності та стандарту точності. Наголошено на етичному обов'язку медіа здійснити виправлення будь-якої поширеної інформації, якщо після опублікування виявиться, що поширена інформація не відповідає дійсності

Окрему увагу приділено існуючому в практичній площині конфлікту між стандартами журналістської діяльності. А саме, між стандартом точності та між стандартом оперативності. В межах статті наголошено, що за загальним правилом перевага має надаватися стандарту точності поширюваної інформації, а не стандарту оперативності. Поряд з цим визначено, що існують і винятки із загального правила, які переважно обумовлені суспільною значущістю інформації та недопустимістю зволікання у поширенні такої інформації. Наголошено, що лише наявність об'єктивних передумов, може слугувати підставою для надання переваги стандарту оперативності поширення інформації над стандартом забезпечення точності поширюваної інформації.

За результатами дослідження сформувано висновок, що дотримання журналістських стандартів є передумовою для підвищення якості медіаматеріалів, боротьби з інформаційними маніпуляціями, забезпечення громадськості доступу до точної, неупередженої інформації та як наслідок підвищення довіри громадськості до медіа.

Ключові слова: стандарти журналістики, поширення інформації, масова інформація, фактчекінг, медіа.

Постановка проблеми. Медіа будучи загальнодоступними джерелами інформації, виступають вагомою рушійною силою у формуванні індивідуальної позиції кожного громадянина. Якість журналістських матеріалів, у яких безпосереднім об'єктом висвітлення стають ті процеси, які відбуваються навколо, знаходяться в прямій залежності із якісними характеристиками їх розуміння громадськістю. Вагомість інформації, яка доводиться до відома невизначеного кола осіб щодо тих чи інших процесів, що мають місце в суспільстві обумовлює підвищену увагу до якості журналістських матеріалів та питання визначення ефективних інструментів боротьби з інформаційними маніпуляціями, якими переповнений сучасний інформаційний простір. Стандарти журналістики

є одним із інструментів підвищення якості медіаматеріалів та боротьби з інформаційними маніпуляціями, притаманними сучасному інформаційному простору.

Саме тому, метою пропонованої статті є спроба дослідити сутність та вплив стандартів журналістики на якість медійного контенту, протидію інформаційним викривленням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню професійних стандартів сучасної журналістики присвячені праці: Борсук Н.І., Бездіжи А.А., Голуб О.П., Козак В.А., Кошака О.М., Римар Н.Ю., Стеблини Н.О., Шульської Н.М., та ін.

Виклад основного матеріалу. Перші кроки на шляху впровадження професійних журналіст-

ських стандартів були здійснені у 1954 році. Так, на II всесвітньому Конгресі Міжнародної федерації журналістів було прийнято Декларацію принципів поведінки журналістів, яка, зокрема, визначає принцип достовірності: «журналіст зобов'язаний подавати інформацію, посиляючись на факти, походження яких він (вона) знає». Під впливом багатолітнього досвіду світової журналістики та на підставі засад редакційних політик світових медіа, відповідний перелік стандартів був розширений. Станом на зараз сформовано шість основних професійних стандартів новинної та аналітичної журналістики, які визнаються більшістю українських медійних організацій. Зокрема, до стандартів новинної та аналітичної журналістики віднесено: баланс думок і точок зору, достовірність, точність, відокремлення фактів від коментарів, повнота, оперативність [3].

Стандарт балансу думок і точок зору

Запровадження такого стандарту журналістської діяльності як баланс думок і точок зору, серед іншого зумовлено усвідомленням того, що істина складається із усієї множинності позицій. Наближення до істини можливе лише шляхом вивчення та відображення якомога більше точок зору [9, с. 104]. Як правило, для забезпечення збалансованості думок і точок зору журналісту слід відобразити позиції щонайменше трьох сторін. А саме, представити дві протилежні позиції щодо певного питання або конфлікту та представити позицію нейтральної сторони [9, с. 104]. Нейтральною стороною може виступати експерт.

Поряд з тим варто враховувати, що в практичній площині можуть траплятися випадки в яких сторона конфлікту в силу об'єктивних причин не може оперативно надати коментар, а також випадки в яких сторона конфлікту відмовляється від спілкування з медіа та коментування тих чи інших подій. Втім, за наявності таких обставин основним завданням журналіста є доведення до відома аудиторії відповідної інформації. Зокрема, якщо сторона конфлікту, наприклад в силу зайнятості не може надати коментар та поряд з цим існує потреба оперативно оприлюднити певний матеріал, журналіст має зазначити про це у матеріалі та здійснити застереження для аудиторії, що позиція відповідної сторони буде надана у найближчому випуску. Якщо ж сторона конфлікту відмовляється від коментарів, завдання журналіста довести цей факт до відома аудиторії, з вказівкою причини відмови (якщо

вона відома). Поряд з тим варто пам'ятати, що особа, яка відмовилась в наданні коментаря після оприлюднення матеріалу може захотіти надати коментар і таке прохання джерела має бути задоволено журналістом, а коментар оприлюднений [9, с. 107–109].

«Порушення стандарту балансу думок і точок зору не тільки викривлює зміст інформації, а й сприяє маніпулятивному впливу на аудиторію, схилиючи її на бік однієї зі сторін» [5]. Порушення стандарту балансу думок і точок зору може свідчити: не представлення в матеріалі однієї чи кількох сторін конфлікту; представлення сторін конфлікту непропорційно як у смисловому, так і в кількісному показниках; маргіналізація однієї зі сторін конфлікту, вибіркоче цитування її слів; залучення до коментування заангажованого експерта; залучення до коментування експертів, які є прихильниками однієї точки зору; допущення різного рівня представництва сторін (наприклад, з одного боку – експерти з медицини, з іншого – перехожі з вулиці, яких просто опитали «для балансу») [6].

Стандарт достовірності

Стандарт журналістики, який передбачає обов'язок журналіста здійснити перевірку кожного факту в авторитетних та компетентних джерелах [1, с. 1246]. «Найкращим джерелом інформації є сам журналіст, його власні очі й камера» [2, с. 14]. Втім, у разі якщо журналіст не є першоджерелом, при виборі джерел інформації журналісту для забезпечення достовірності матеріалу слід звертати увагу на чотири моменти: близькість джерела до події, процесу чи явища; компетентність у проблемі, що розглядається; кількість джерел (чим більше, тим більше гарантій, що відомості достовірні); чи є у джерела особиста зацікавленість у відповідному висвітленні проблеми [4, с. 19]. Ненадійними джерелами інформації визнаються: неперевірені акаунти в соціальних мережах; джерела, що себе скомпрометували [3].

Варто зауважити, що сутність стандарту достовірності обумовлює не лише обов'язок з перевірки фактів в надійних джерелах, але й обов'язок належним чином здійснити посилання на джерело інформації в тексті матеріалу, що поширюється [10]. Втім, в окремих випадках виконати безумовно вимогу про ідентифікацію джерела в тексті матеріалу неможливо. Наведене охоплює власне випадки за яких джерело надає інформацію журналісту на умовах не розголошення даних про джерело інформації.

Стандарт точності

Є наріжним стандартом інформаційної журналістики. Змістовну частину стандарту точності складає вимога відповідності фактів реальним подіям. Точність фактів досягається їх ретельною перевіркою в компетентних джерелах. [2, с. 23–24].

Також відповідно до стандарту точності цитування будь-якої думки має бути здійснено точно і без відриву від контексту [2, с. 24]. Думка мовця не повинна бути спотворена [1, с. 1248].

«Журналіст має бути особливо уважним, щоб не завдати шкоди неповнотою або неточністю інформації» [4, с. 18]. Поряд з тим, справедливим буде зауважити, що умови праці журналістів (потреба в наданні оперативної актуальної інформації, нерегульованість тривалості часу праці, постійне значне морально-психологічне навантаження і напруженість, систематичне перебування журналістів у відрядженнях та роз'їздах і т.ін.) безумовно можуть зумовити ситуацію за якої журналіст, поза межами власної волі поширить недостовірну інформацію. Втім, відповідно до положень п. 12 Кодексу етики українського журналіста: «Журналіст зобов'язаний зробити все можливе для виправлення будь-якої поширеної інформації, якщо виявилось, що вона не відповідає дійсності». Таке виправлення може бути здійснене за ініціативою самого медіа, який виявив неточності у попередньо поширеному матеріалі. Або виправлення поширеної інформації медіа може бути здійснене за ініціативою особи, якої поширена інформація стосується і яка звернулася до медіа із заявою про спростування чи реалізацію права на відповідь у порядку визначеному ст. 43 Закону України «Про медіа».

Стандарт відокремлення фактів від коментарів

Цей стандарт журналістики передбачає відокремлення усіх коментарів й думок журналіста, експертів, учасників події від фактів. [8, с. 38]. В тексті публікації кожний факт повинен мати компетентне джерело, а кожна думка повинна мати конкретного автора [2, с. 19].

Стандарт повноти

Цей стандарт передбачає, що «у медіа мають бути подані всі значущі факти з проблеми, всі можливі судження та думки з цього питання». [4, с. 19].

Щонайменше для забезпечення дотримання принципу повноти журналіст має слідувати «кон-

трольному списку повноти» (хто? що зробив? де? коли? як? чому?)» [9, с. 121]. Поряд з тим обставини відповідних подій можуть обумовлювати постановку і інших питань, відповіді на які мають належним чином віднайти своє відображення в матеріалі медіа.

Важливість забезпечення принципу повноти висвітлення всіх обставин справи можна проілюструвати на прикладі, який в своїй науковій праці наводить Можаровська К.В.: «поширена інформація про те, що публічна особа застрелила людину, звичайно, негативно сприймається суспільством, в той самий час, як інформація про те, що ця особа застрелила нападника, захищаючи свою сім'ю, – це вже зовсім інша подача інформації, яка зовсім інакше характеризує публічну особу в очах суспільства, хоча обидва повідомлення по суті відповідають дійсності» [7, с. 285].

Стандарт оперативності

Цей стандарт передбачає, що медіа повинні максимально оперативно висвітлювати актуальні події [2, с. 29]. Поряд з тим варто враховувати, що в практичній площині досить часто виникає дилема щодо вирішення конфлікту між стандартом оперативності подання інформації та іншими стандартами журналістської діяльності (передусім, стандартом точності). За загальним правилом, стандарт точності має більше значення, ніж стандарт оперативності подання інформації. [9, с. 63]. Втім, із загального правила є виняток який допускає надання переваги стандарту оперативності над стандартом точності та іншими стандартами журналістики. Так, зокрема у разі існування об'єктивних обставин, які унеможливають зволікання у поданні суспільству важливої інформації журналіст має оприлюднити наявну в нього інформацію, проте здійснити відповідне застереження [2, с. 29]. (наприклад, що поширена інформація потребує додаткової перевірки та що медіа здійснюватиме дії спрямовані на підтвердження або спростування поширеної інформації).

Висновок. Підсумовуючи вищезазначене слід наголосити, що дотримання журналістських стандартів є необхідною умовою для підвищення якості медіаматеріалів, забезпечення громадськості доступу до точної та неупередженої інформації та як наслідок підвищення довіри громадськості до медіа.

Список літератури:

1. Борсук Н.І., Бездіжа А.А., Онищук В.М. Стандарти подачі інформації у новинних випусках. The 7-th International scientific and practical conference-Topical issues of modern science, society and education (January 29–31, 2022) SPC «Sci-conf.com.ua», Kharkiv, Ukraine. 2022. P. 1244–1252.
2. Голуб О.П. Медіакомпас: путівник професійного журналіста. Практичний посібник / Інститут масової інформації. Київ: ТОВ «Софія-А», 2016. 184 с.
3. Захарченко О. Стандарти журналістики: основи професійності чи застарілі рамки? Інститут масової інформації: офіційний веб-сайт. URL: <https://imi.org.ua/articles/standarti-jurnalistiki-osnovi-profesijnosti-chi-zastarili-ramki-i178>
4. Іванов В.Ф. Вимоги до роботи з фактами та джерелами інформації в мас-медіа. *Інформаційне суспільство*. Випуск 22. 2015. (липень–грудень). С. 17–20.
5. Козак В.А. Баланс думок і точок зору в контексті інших журналістських стандартів. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Том 33 (72) № 5 Ч. 2. 2022. С. 252–258. URL: https://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/5_2022/part_2/5-2_2022.pdf#page=262
6. Методологія моніторингу професійних стандартів журналістики. Інститут масової інформації: офіційний веб-сайт. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/metodolohiia-monitorynhu-profesijnykh-standartiv-zhurnalistyky-i28318>
7. Можаровська К.В. Право на відповідь як спосіб захисту честі, гідності та ділової репутації публічних осіб. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: «Юридичні науки»*. Т. 26 (65). 2013. № 2-1 (Ч. 1). С. 282–287.
8. Стеблина Н.О., Борищук В. В. Комп'ютерний аналіз дотримання стандарту відокремлення фактів від коментарів в українських онлайн-ЗМІ. *Public networks and communications*. С. 38–47.
9. Стеблина Н.О. Етика у сфері соціальних комунікацій (професійні стандарти у журналістиці, рекламі та PR): Навчально-методичний посібник / Наталія Стеблина. Львів :ПАІС, 2014. 228 с.
10. Фактчекінг і медіаграмотність: словник термінів / О. Гороховський, О. Мельникова-Курганова, П. Мірошниченко, Н. Островська. Київ: ГО «Центр аналітики і розслідувань», 2020. 79 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi80/0060116.pdf>

Kucheriavenko V. S. JOURNALISTIC STANDARDS AS A TOOL TO COMBAT INFORMATION MANIPULATION

This article is dedicated to the study of the essence of journalistic standards, as well as the impact of journalistic standards on the quality of media content and the counteraction of information distortions. In particular, the article examines the main professional standards of journalism, including the standard of balance of opinions and points of view, reliability and accuracy, separation of facts from comments, as well as the standard of completeness of information and the speed of its dissemination.

Particular attention is paid to the standard of balance of opinions and points of view as a way to ensure the balance and objectivity of media materials and reduce the risk of manipulation through selective coverage of the positions of the parties to a conflict.

Challenges related to adherence to the standard of reliability and the standard of accuracy are also considered. The ethical obligation of the media to correct any disseminated information is emphasized if, after publication, it turns out that the disseminated information is not true.

Particular attention is paid to the conflict existing in the practical realm between the standards of journalistic activity. Specifically, between the standard of accuracy and the standard of speed. Within the article, it is emphasized that, as a general rule, priority should be given to the standard of accuracy of disseminated information, rather than the standard of speed. At the same time, it is determined that there are exceptions to the general rule, which are primarily due to the public significance of the information and the inadmissibility of delaying the dissemination of such information. It is emphasized that only the presence of objective prerequisites can serve as a basis for giving preference to the standard of speed of dissemination of information over the standard of ensuring the accuracy of disseminated information.

Based on the results of the research, a conclusion has been formed that adherence to journalistic standards is a prerequisite for improving the quality of media materials, combating information manipulation, ensuring public access to accurate, unbiased information, and, as a result, increasing public trust in the media.

Key words: *journalistic standards, dissemination of information, mass information, fact-checking, media.*